

Mühlhausen/Thür., 11. April 1544

An Veit Dietrich

UB Cambridge, Add. 712, Nr. 80 (nicht eigenhändig bis auf die Adresse und das Postskript).

Clarissimo viro D. Vito Theodoro ecclesiastae Sebaldino etc. Domino et patrono suo colendo.
Nürnberg.

S. Stipendium meum hic aureos circiter nonagenos attingit, sum etiam, vt in hoc vitae genere, satis honorifice tractatus hactenus, si is honos est, qui in verborum et gestuum certa quadam, sed saepe fallaci tamen, ratione consistit. Verum mihi nunquam adeo propositum fuit aut opum aut ambitionis studium, alioqui me nunquam, relictis aulis, in quas nescio quo fato male propitio sum pertractus, cum iactura patrimonij, ad hoc vt pium et liberale, sic vulgo spretum et sterile studiorum genus, retulisse. Quum vero meus animus acquiescere nullo modo posset, ante paratam qualemcumque scribendorum versuum graecaeque linguae facultatem, et aliōqui natura mea tristior minimeque versatilis et ad eloquentiam inepta, cum fructu, aut citra dedecus, in rebus gerendis hominumque frequentia versatura non videretur: secutus prudentissimum Horatij consilium, ne quid inuita Minerua facerem, statui pueris instituendis, ecclesiae Dei et reipublicae, pro mea virili seruire, non quod ad eam rem idoneus mihi maxime viderer, sentio enim quantum ad laudem mediocris etiam literatoris mihi desit, sed quod me nihil aliarum rerum commodius acturum arbitrarer. Sperabam etiam (qui nostro seculo captus grammaticorum est) mihi quoque inter mediocres saltem loci aliquid futurum, si praesertim quidquid ingenio aut eruditioni deesset, id sedulitate, fide ac vigilantia pensare studerem, quibus rebus si puerorum commodis consulerem, non male locatum iri meam operam statuebam. Porro cum valetudo mea tenuior et delicatior, neque immodicos ferre labores posset et curam corporis diligentem requireret, inopiam quidem et sordes semper sum deprecatus, et eas tamen opes duxi esse maximas, si ad mundiciem victus et vestitus, et valetudinem conseruandam, ac instruendam bibliothecam, nihil deesset, ac ad colenda studia mea, et excolendum ingenium, otij ac tranquillitatis nonnihil superesset. Nam gloriam, cuius adolescens vel puer potius, eram sitientissimus, nunc siue aetate, siue praeceptis sapientum admonitus, eam solam duco esse expetendam, quae a contemptu queat vindicare. In hac porro vrbe, honoris et opum abunde mihi est, quum sumptibus necessarijs nihil adeo desit, quanquam nihil etiam supersit, et me contemni aperte, nondum animaduerterim, caeterum ad curam valetudinis et culturam animi permulta sane hic desidero. Turingorum diaeta quae sit non ignoras, et est huius loci peculiaris quidam genius ad barbariem. Post senas horas quibus indies in schola defatigor, quid potest homini tenui valetudine, otij ad studendum serio superesse? ego quidem animum ad cogitandum saltem de rebus grauioribus, hora vna atque altera instituere nequeo, tantum abest absoluere et elaborare aliquid vt liceat. Lego quidem et scribo (nam aliōqui taedio et molestia contabescerem) neque mihi vlla ferè dies elabitur, quin certum aliquod vel lectionis vel scriptoris pensum absoluerim, sed ea huiusmodi sunt, ut magis ad solatium animi et honestam voluptatem, quam vel doctrinam vel eloquentiam locupletandam referantur. Verum haec adeò me non mouerent, libens equidem puerorum utilitatem commodis meis anteposuerim, si animaduerterem me aliquod facere operaepraecium. Verum hoc mihi permolestum est, quod (vt Platonicō verbo vtar) πολλὰ μοχθήσαντες ὁμοίως ἐσμὲν. Binas horas auscultandis abecedarijs consumo, quae plurima semper turba est, reliquas illis impendo, qui scriptoribus et auscultatione lectionum, quae ad linguam et calamus instruendum faciunt, exercentur. Quorum omnium si sex aut octo ad summum excipias, fere nullus est, qui vnum nomen aut verbum, ad praescripta

grammaticorum certò et expedite tractet. Causam fortasse requiris? aut in ingeniorum tarditate culpam haerere per te intelligis? desunt sane permultis ingenia, qualia Musae ament, sed cum, iuxta Ciceronem, tam afflictus nemo sit, quin, si nihil aliud studeat nisi id quod agit, nauare possit aliquid atque efficere: maxima culpae pars in parentum stoliditate haeret et negligentia, qui filiolos suos adeo domi ad lectionum repetitionem non vrgent: vt quauis leuissima de causa schola abesse non ferant tantum, sed etiam cogant. Id quum et crebro fiat et a plerisque omnibus, quem fructum propositum esse putas grauissimis meis laboribus? hoc fortasse praemij fero, vt inscitia puerorum meae vel imperitiae vel perfidia tribuatur ab imperitis et maleuolis. Habeo scholasticos iam vltra ducentos, ex ijs vniuersis, si quinquaginta circiter excipias, ante annum vidi neminem, quum numerus aequa amplius esset. Hoc demum est, quod meum excruciat animum, et saepe facit (quid enim dissimulem?) vt me valde peniteat et sumptuum et laborum, quos studiorum causa et feci et sustinui, pro mea tenuitate et imbecillitate, grauissimos. Consolata me tamen hactenus spes quaedam est, fore tandem omnia rectius, sed vsque adeo nihil emendationis video, vt spem omnem de scholae huius constitutione plane abiecerim, vtinam quidem falsò, sed, nisi me omnes coniecturae fallunt, nimis verè. Significaui eadem haec D. Philippo et Ioachimo, quorum hic vtriusque nomine mihi rescripsit his verbis. Saepe ipse mecum cogitaui de rebus tuis et nuper cum Philippo Melanchthonne diligenter locutus fui, placuit vtrique, si nihil istic accederet atque augeretur tibi nisi labores et molestiae, querendam viam, qua alio transferri possis. Quid autem tibi offeremus, hoc tempore non reperiebamus. Scis enim temporum occasiones, non rationes consiliorum in his rebus valere etc. Quum igitur talium virorum autoritas mihi liberum faceret hinc discedere, priuatae duntaxat meae rationes hic me detinent. Neque enim mihi conditio quaevis apta aut opportuna est, et magnopere prospiciendum, ne Charybdim fugiens in Scyllam incidam. Satis autem meis experimentis iam didici, nota mala esse tutissima, quare consilium fuit hic tantisper rerum mearum vtcunque satagere, dum diuinitus aliquid melioris spei afferretur. In his ipsis cogitationibus dum essem et de valetudine mea, cum D. Iusto Menio, in cuius vnius amicitia et patrocinio conquiesco, deque rebus meis colloquerer, afferuntur mihi humanissimae tuae literae, quibus scribis patriae tuae operam meam vtilem fore, ac idem mihi nec ingratum nec dishonestum. Ego vero quantopere tua consuetudine, quem loco parentis, merito tuo et amo et veneror, aliorumque, quorum insigni probitate non minor est eruditio, delecter, ac quantopere me genius nescio quis vestrae vrbis cum ingenio meo congruens alliciat et trahat, ignotum tibi ex meis literis esse non potest. Quantum vero mea opera vobis prodesse queat, in eo tuum potius optimi ac sapientissimi viri iudicium valebit quam mea existimatio. Fieri enim potest, vt me non magis φίλαυτία quam μικροφυχία fallat, vitium aequa reprehendendum. Caeterum si mihi tua permittit humanitas, verecunde quae me sollicitent indicare, sic habeto: quadragenis aureis etsi vereor, quae mea ratio sumptuum hactenus fuit, vt contentus esse possim, tamen id minus me mouet, pensarem id incommodi, quod astrinctius viuendum esset, alijs commoditatibus, amicitarum, victus lauatoris, tranquillitatis et otij. Verum enim uero cum in hac vita, illa, quam Graeci εὐθυμία vocant, animi quiete ac securitate, nihil sit homini intelligenti optabilius, vereor ne dum eam maxime quaeram, minime inueniam. Exemplum Vrsi mei me animo esse otioso non patitur, quoties cogito in quanta miseria ille, inter petulantes illos et contumaces pueros vixerit, in cuius odium et exagationem, quasi coniurasse videbantur. Quid potest esse molestius, aut intolerabilius quam iugiter noctes diesque inter eos degere, quorum si non aperta, certe occulta odia, sannae, conuitia, calumniae sint dissimulandae et perferendae? Vidi ocium et cibus quid faciat alienus, neque scio an futurus sim illo faelicio, quem certo scio fuisse, dum illic esset, miserrimum. Ab ostentatione et pompa verborum quam sim alienus, nosti, quam superba et fastidiosa sint illius iuuenilis collegij iudicia, ne id quidem ignoras. Simplicitas porro morum et orationis, quam alij rusticatatem, stulticiam alij vocant, quam facile in odium et contemptum imperitorum hominum incurrat, docet experientia. Ut igitur autoritatis satis ad istam conditionem afferam, et ne tot hostes quot discipulos habeam, etiam atque etiam est

prouidendum. Qui nunc ibi sint, incertus sum, fuisse autem qui neque doceri neque castigari se vellent, qui doctrinam hanc nostram vsitatam et vulgarem vt nimis humilem et puerilem contemnerent, qui castigationem vt seruilem et sibi indecoram repellerent, qui pro sua libidine omnia, cum praceptoris contemptu et derisione propemodum, et dicerent et facerent, vidi, et cum magno meo dolore, quem ex amici mei calamitate capiebam, vidi. Qua conditione, si mihi ibi degendum esset, nae ego malim fodere aut arare, quam vllis opibus tantas pensare molestias. Sed vt haec omnia interim vigilantia magistratum, quemadmodum omnino factum arbitror, sint correcta et emenda, scrupulus tamen vnum adhuc mihi restat: paelegere, nisi fallor, hactenus plerique illis pueris Rhetoricas simul et Dialecticas paeceptiones, ego vero natura nescio quomodo minus aptus ad dicendum et docendum, quanquam aliquo studio in omni genere bonarum artium versatus, tamen siue otij penuria siue ingenij culpa, tanti vsus mihi conscius non sum, vt dextre me illas artes traditurum existimarem. Si igitur mihi stipendium augeretur, et ego minus praestarem quam alij minore praemio, quam id mihi futurum esset honorificum, per sese appareat. Linguae graecae et latinae operam non prorsus infaelicem nauasse videor, et quod ad eas attinet, sperauerim pueros non inutiliter opera mea vsuros, quicquid paeterea docendum fuerit, in eo, periculum est, ne non paeclare me geram, aut euitatio dedecoris tantis laboribus et vigilijs mihi constet, vt reliquias omnes commoditates, si quae essent, plane contaminaret. Haec ego tuae prudentiae ac benevolentiae commendo, quemadmodum et illud, quod de pestilentiae metu nuper scribebas, rogoque, ne meam sollicitudinem inanem fortassis et minime necessariam aegre feras. Aduersa fortuna me timidum et suspiciosum reddidit, omnem mutationem, etiam cum quid spei melioris ostenditur, exhorresco. Illud in vniuersum scito, cum D. Menius propediem Isenacum, ad priorem suam conditionem sit cum vxore et liberis redditurus, et caetera hic eiusmodi sint, cuiusmodi indicaui, et indies peiora potius quam meliora sint expectanda, me non adeo grauatum hinc discessurum, ad vos autem summo desiderio redire cupere, nisi ea quae dixi obstiterint. Missionem me cum senatus bona gratia impetraturum puto, necesse tamen erit, vt tribus mensibus antequam discedam, significem. Quam primum igitur ex te intellexero, quid me facere velis, nulla mora in me futura est, nisi fatale ac insperatum aliquod incommodum obijciatur. Quod si quid interuenerit, quo minus ad vos redire possim, id quoque, vt mature cognoscas, operam dabo. Male precarer isti podagrae tuae, quae pia tua studia toties interrumpit, et tam crudeliter te excruciat, nisi nos Deus aequis ac gratis animis omnia sustinere tam aduersa quam prospera voluisset, qui vt te consoletur in doloribus tuis et saluum atque incolumem diu conseruet, ex animo precor. Vale ac loquacitatem meam boni consule. Molhusij 3 idus Aprilis Anno 44.

Tui obseruantissimus Hieronymus W[olfius].

Amanuensis opera sum vsus, vt vides, non certe pigritia, sed quod eodem tempore complures epistolae scribendae erant, et praeter occupationes scholasticas, κεφαλαλγία me diu lucubrare non patiebatur. Quare vt τὴν κακογραφίαν et dispunctiones, pro humanitate tua, boni consulas, oro.